

VAKIFLARIN MİLLÎ BİRLİKTEKİ ROLLERİ VE HUSUSİYLE DEMİR BABA TÜRBESİ

Prof Dr. Abdurrahman GÜZEL

Birlik denilince aynı değerler etrafında bir araya gelen insan topluluğunu hatırlıyoruz. Aynı şeylere itibar eden, aynı kıymetleri benimseyen ve bu değerler için mücadele veren insan kitlelerini hatırlıyoruz. Bâzan maddî, bâzan mânevî ve bâzan maddî ve mânevî mahiyetli değerler etrafında meydana getirilen bir organizasyonu anlıyoruz. Bizi bir araya getiren unsurun muhtevasına göre şekillenen bir organizasyonu kastetmiş oluyoruz.

Millî kavramı, kişileri birbirlerinden ayırt eden karakter farklılığının toplumlara aksetmesi veya toplumda tecellisidir.

Millî toplum, millî devlet, milliyet, millîlik gibi bir takım sosyal, bedîî, tarihî unsurların muayyen şartlarda meydana getirdikleri terkiplerdir.

Millet, farklı şekilde tanımlanırken onu meydana getiren unsurlar da değişebilmektedir. Genelde millet, gerek Ziya GÖKALP'de ve gerekse ondan farklı düşünmeyen Atatürk'de bir takım "birlik"lerin bir araya gelmesi ile tecelli edebilecek bir sosyal vetire olarak tanımlanır.

Bu konuda Atatürk'ün millet tanımı ile Ziya GÖKALP tanımı arasında esasta bir fark yoktur. Ve ben bâzı tanımlar yaparak süremi doldurmak istemiyorum.

İslâmiyet; Ayet ve Hadisleri ile millet kavramını kabul ederken "birlik"i önemini belirtmiştir. Nifak, ayrımcılık, bölücülük, benlik duygusu, mensubiyeti kavmiyetçiliğe götürmek İslâmın men ettiği hususlardır.

Nitekim millet'e âit pekçok ayetler bilinirken bu ayetlerde "birlik beraberlik" simgelenmektedir.

Resmî ideoloji olarak kabul edilen Atatürkçülük, millî birlik için:

Dil Birliğini
Din Birliğini
Coğrafya Birliğini
Kültür Birliğini
Tarih Birliğini
Soy Birliğini
Kader Birliğini

bilindiği gibi esas almaktadır.

Millî birliği bu iki zemine oturtuktan sonra vakıf anlayışımızı açıklayalım. Şüphesiz yapmaya çalışacağımız târif, vakıf kültürümüzün sosyal muhtevasına dair olacaktır. Arayışı içerisine girdiğimiz "ecdadın millî birliği sağlarken yararlandığı veya geliştirdiği müesseselerden" Vakfı bu açıdan ele almaya çalışacağız. Böylece geçmişteki müesseselerimizden istifade ederek çözüm getirdiğimiz meselelere bugün nasıl çözüm getirebileceğimize dair bazı mesajlar vermeye çalışacağız. Bu millet, geçmişte millî birlik meselesini çözmüştü. Geliştirdiği müesseseler arasında vakıflar da vardır. Bugün orijinal anlamında vakıf pek yaygın değil. Ancak "millî birlik problemi" ise hâlâ var. Tartışılacak husus, asrın getirdiği birtakım modern kuruluşlar da acaba yeni terkiplere mi gidilmeli veya geçmişteki bazı değerler yeniden gündeme getirilirken neler yapılabilir?

Vakıf, kişinin kendi kaynaklarında, içerisinde bulunduğu cemiyete; saygı, sevgi, şefkat ve yardım etme faaliyettir. Tarih boyunca bu duyguların gelişmesinde ve uygulama imkânı bulmasında Türk milletinin âl-i cenâb ve teşkilatçı ruhunun büyük rolü olmuştur. Vakıfların millî kültürümüzün çok önemli bir müessesesi olmasından ötede bir önemi daha vardır. Bize göre vakıfların; Bâciyân-ı Rûm, Dervişân-ı Rûm ruhu ile Müslüman Türklere açılan toprakların Türk yurdu olarak kalmasında çok önemli bir rolü olmuştur. Bu rol vakıfların yurt tuttuğumuz topraklarda, kök salmamız ve kendimizi kabul ettirmemiz, kültürel millî kişiliğimizi bizden olmayanlara kabullendirişimizden gelmektedir. Vakıflar bizim; tarafsız, merhametli, âdil, şefkâtlî, hayır sever oluşumuzun simgeleleridir.

Şüphe yok ki vakıf kavramının temelinde Allah rızası, hayır duygusu ve insanlık ideali yatıyordu: İslâm Dinî'nin sosyal konulara verdiği önem, vakıfların gelişip güçlenip yaygınlaşması ile yakından ilgilidir. Dinimiz dünya nimetlerinin inananlar arasında gönül rızası ile dağıtılmasını emretmektedir. Bu paylaşımı teşvik için;

"Sevdiğiniz şeylerden sadaka vermedikçe, olgunluğa erişemezsiniz"

"Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz olgunluk değildir. Esas olgunluk, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaba ve bütün Peygamberlere iman edip, akrabaya, öksüzlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve esirlere seve seve malını vermektir"

Kendiniz için hayır olarak neler hazırladıysanız onu (Allah katında bulursunuz).

"Mallarını gece ve gündüz, gizli ve aşıkâr, hayra sarfeden kimselerin Rablerinin yanında mükâfatları vardır.." vb. gibi.

Bunlar, bu konudaki ayetlerden bir kısmıdır.

Vakıflar islâmî bir kuruluş iken şüphesiz sadece Müslüman Türklere rastlanılan kuruluşlar değildi. Ancak Türk medeniyet tarihinin temel bölümlerinden birini kapsayan ve sosyal ada-

letin gerçekleştirilmesinde fevkalade hayati bir mevki işgal eden vakıf kuruluşlarımız hiç bir millette, bizim toplumumuzdaki kadar şumullu, şuurlu ve mânidar olmamıştır. İslâmiyetten evvelki Türk toplumunda vakıflara benzer bir kuruluş var mı idi, önemli bir husustur, incelenilmelidir...

Yapılan bazı tanımlar, genel ve özel açıklamalardan sonra, "Kültür milliyetçiliği üzerine inşa edilmiş, muâsır Türkiye Cumhuriyeti'nde millî birlik Nokta-i nazarından Vakıflar'ın rolü ne olabilir?" konusuna dönmek istiyorum. Bunu yaparken millî birliğimizi meydana getiren unsurların üzerinde vakıf esprimiz itibariyle duracağım.

1) Dil Birliği ve Vakıflar:

Vakıf kuruluşları arasında şüphesiz eğitim müesseseleri de vardır. Her seviyede eğitim yapan okulun vakıf edildiği bilinmektedir. Vakıf müesseseleri arasında ve şüphesiz bu tür kuruluşların başında câmiler vardır. Okulunda ve camisinde ortak kültür dili kullanılan bir toplumda tabiidir ki dil birliği doğacaktır. Vakıflardaki han, kervansaray ve diğer konaklama yerleri Türk İslâm ellerinde Türkçenin lehçeleri ve şiveleri arasındaki bağı (köprüyü) canlı tutan kuruluşlarıdır. Başka türlü Türkistan'dan Bosna'ya Hersek'e dil birliği sağlanabilir mi idi?

2) Din Birliği ve Vakıflar:

İslâmiyet, vakıf eserlerinin başlıcaları olan câmî ve mescidlerle inananların birliğinin sağlandığı yer olmuştur. Camiye devam ve cemaat ruhu vakıflar olmadan da dayanışmayı, tanışmayı haberdar olup çevre ile ilgilenmemizi sağlayan sosyal kuruluşlar iken, dînî müesseseler de kendini gösteren vakfiyeler bu birliğe vasat ve zemin oluşturmuşlardır. Mardin'li bir hayırsever, Muğla'dan yaptığı vakfiyesiyle dar anlamda hemşerilik ruhunu yıkmış daha geniş ufuklu bir sevgi ile bütün Bulgaristan'a kadar varan, bütün Müslüman Türklere hizmet getirmiştir. Bu, birleştiricilik değil de nedir?

3) Coğrafya Birliği ve Vakıflar :

Vakıflar coğrafya'yı vatan yapan

ve bu vatan üzerinde yaşayanları birleştiren bütünleştiren kurumlardır. Vakıf eserleri kara toprağın bağına millî damgamızı taşıyan kuruluşlardır. Bugün Balkanlar'da, Kerkük'de hâlâ Türk'lükten bahsedebiliyorsak, bu biraz da burada vakıf eserlerimizle bıraktığımız izlerimizdir. Türkler sadece vatan birliğini sağladıkları Doğu veya Batı Anadolu'da değil, yaşadıkları her coğrafya parçasında Bulgaristan dahil vakıf eserleri ile coğrafi birliği sağlamışlardır. Toprağı vatan yapan bu zihniyet *Kızıllemayı* Balkanlara taşımıştır.

4) Kültür Birliği ve Vakıflar :

Vakıflar, Türk Millî Kültürünün sadece manevi âbideleri değil, aynı zamanda maddî kültürümüzün de dev âbideleridir. Onların; sanat, haşmet ve külliyyât olarak taşıdıkları önem ve büyüklüklerinin yanı sıra onlar; oyma, yontma, mimari ve mühendislik sanatımızın şaheserleridir. Ortak millî kültürümüzün bu âbide eserleri Allah rızası için vatanın bağrında yükselirken, Ağrı'dan minâre ustası geliyor, Aydın'dan gelen usta mihrâb'ı yapıyor. Amasya'da bir hayırseverin vakfı meydana gelirken, Türk sanatının ortak eseri meydana çıkıyor. Vakıf kavramı, kültür birliğimiz itibariyle de olumlu rolünü oynuyordu.

5) Tarih Birliği ve Vakıflar :

Vakıf eserleri mevcudiyetleri ile eserleri yapan toplumun veya eserlerin yapıldıkları toprağın tarihini meydana getirirler. Zira vakıfnâmeler onların yaşatılmalarını âmirdir. Akarları dünya durdukça onları durduracaktır. Allah korkusu olanların korunması için birer sigortadır. Bitlis'deki, Antalya'daki veya Bursa'daki 500 yıl evveline ait vakıf belgelerine sahip bir Türk âile, bu toprakların en sağlam tapusuna sahip demektir. Coğrafi sınırlar değişse de kültür sınırları itibariyle bu kural değişmez. Ecdat yadigarına sahip olma şeklinde tecelli edip gelişen vakıfnâmenin icabına uyma şart ve mecburiyeti emsalsiz bir tarih şuuru yaratır. Her âile babasının veya dedesinin yadigarına takipçilik yaparsa milletçe tarih şuuru gelişir milli tesânüdde vakıflar olumlu rol oynamış olurlar.

6) Soy Birliği ve Vakıflar:

Türklerde soy birliği zihniyeti kavmiyet anlamında olmamıştır. Türkler İslâmiyetten evvel de kendi ırklarından olmayan insanlarla iyi ilişkiler kurmasını bilmiş, bilhassa millî bünyelerindeki yabancı unsurlara eşit muâmele yapmışlardır. İslâmiyetle bu uygulama, Müslüman Türklerde daha bir anlamlı olmuştur. Meseleye vakıflar itibariyle bakıldığında ise hiçbir vakıf, bir âilenin veya soyun geleceğini teminat altına almak için kurulmamıştır. Aksi halde vakıf olmaktan çıkardı. Toplumun bütün fertlerine eşit hizmet götüren vakıf, onları kuran Müslüman Türklere kendi soylarından olmayanlar itibariyle de birliği götüren bir rol oynarlar.

7) Kader Birliği ve Vakıflar:

Vakıf felsefesine inanan toplum, bu kuruluşların Allah rızası için kurulduğunu bilir. Bu müesseseler; yüzlerce yılı bulan geçmişimizde cereyan etmiş olaylardaki mağdur muhacirlere, tabii felaketlere uğrayanlara, harp malûllerine, salgın hastalıklara uğrayanlara zengin şefkat ile hizmet götüren bir kuruluş olmuşlardır. Bu kuruluşun kuvvetli bir kader birliği şuuru ve birlikte yaşama arzusu yaratacağı açıktır.

Türk İslâm Vakıfları arasında Türkler'in özel bir yeri vardır. Bu özel yer millî birlik açısından da çok anlamlıdır. Zirâ, ferden, atalarımızın kabirini ziyaret ederken bu olay bir noktada âile boyutları içinde olan bir uygulamadır. Toplumun bütün fertleri tarafından uygulanan bir olay ancak öncelikle her Müslüman Türk'ün kendi yakınına ziyaret ettiği bir olaydır. Türbeler de, ziyaret edilen kabir veya makam birkaç kere bir kişiye âit iken, ziyaret eden bütün bir millettir. Bu sebeple ziyaretler ve türbeler kişilerin değil, milletindirler. Mekânı türbeleşen kişi, artık milletin malı olmuştur veya millete mâl olmuştur. Türbeleri olan millet geçmişi olan millettir. Türbelerini arayıp saygıyla anan millet, geçmişine milletçe saygı duyan toplumdur. Turist olarak gittiğimiz veya transit olarak geçtiğimiz yerde siz, milletinize âit

bir türbe arayamazsınız. Zira orası sizin değildir. Veya geçmişte de sizin olmamıştır. Size (milletinize) ait türbenin bir toprak üzerinde mekân kurabilmesi için orada veya o çevrede yaşamış hizmet vermiş,verdiğiniz hizmetle tuttuğunuz ışıkla o yörede iz bırakmış olmanız gerekir.Bu milletin Misâk ı Millî dışında da olsa türbesi var ise, bugün bizim olamayan o toprakların bir dönem bizim olduğunun simgesidir. Hukuktan ve maddî varlık olarak bizim sayılmasa dahi mânâ da bizimdir ve mesele bu noktada diplomasiden çok daha evvel Türkiyâtın meselesidir.

Husûsiyle üzerinde duracağım Bulgaristan'daki Demir Baba Türbesi'nin tanıtımına geçmeden önce bütün türbeler için geçerli olan nazariyemizin açıklamasına dair biraz daha bilgi vermek istiyorum.

Demir Baba, türbesinin bulunduğu şehirde mi doğmuştu? Belki "evet" büyük ihtimalle de onu bu şehre gönderen çevresini aydınlatmış diye vazifelen-diren çok uzaklarda mekân kılınmış bir başka "baba" vardı. Ve bu baba şüphesiz sadece Demir Baba'ya icâzet vermemişti. Aynı zamanda Demir Baba'dan icâzet alan nice babalar şimdi ismini bilemediğimiz mekânlarda yol göstermiş-ti. Kilometrelerce mesafedeki bu "kutup" lar bu "kapılar" tezgahları, makamları ve mezarları ile Müslüman Türkleri inanç ve düşünce bazında birleştirmiş, meydana gelen ortak zihniyet bunların birlikte düşünüp birlikte hareket etmelerinde vesile olmuştur. Demir Baba'yı sadece Bulgaristan Türkü mü ziyaret ediyordu? Samsun'dan şifa için Demir Baba'ya gelen veya Siirt'ten Demir Baba'ya fatiha okuyan yok mu idi? Hacıbektaş'da Allah'a açılan nice bin elin sahibi için köyün neresi, kentin neresi mi? deniyor. Demir Baba, Tillo'daki İbrahim Hakkı kadar bizimdir. Bizim olan ortak değerler, ancak birliğimizi sağlarlar ve birlik olduğumuz sürece onlara sahip olma gücünü gösterebiliriz.

Deliormanda'daki Demir Hasan Baba Türbesi :

Meselenin öncelikle Türkoloğun meselesi olduğunu belirtmiştik. Bu konuda

da açıklık getirmek isteriz. Türk milletinin tarihi, dini, dili, dilinin çeşitli lehçe ve ağızları dîntnin geçirdiği safhalar ve meydana getirdiği eserler ve bunların üzerinde yapılan inceleme ve araştırmalar daha derinlere inerek, antropolojiyi, etnoloji ve etnografya ile ilgili çalışmalar, Türkoloji olarak tanımladığımız özel ilim dalına girerler. Bu tarîf kapsamında vakıflar ve onun tezahür biçimlerinden biri olan türbeler Türkolojinin sahasındadırlar.

Türkoloğun; şüphesiz, muhakkak Türk olması gerekmez, ancak Türk olan bir Türkoloğun Türk Kültürü ile ilgili konularda daha duyarlı olması ve Türkolojiye özel bir sevgi hissetmesi tabiidir. Asrımızın bir takım oryantalistlerinin, şark millî varlıklarının idamesi için araç ettikleri bilinirken bu sevgi çok görülmemelidir.

Bilindiği gibi vaktiyle Bulgaristan bir Türk vilayeti idi. Toprak olarak bu günkü misâk-i milli hududları dışında kalması, onun Türklüğünü inkar edemez. Zira, asırlardır Türk vilayeti olarak kalan Bulgaristan'da bugünkü rejimin yok etmeğe çalıştığı Türk eserlerini oradan kaldırması da mümkün değildir. Çünkü Türkler,vatanı milli mefkûresinden hareketle kendi öz vatanlarına, bizzat milli imzalarını her zaman atmışlardır. Bu imzaların asırlar sonra da maddeten sökülüp atılması imkânsızdır. Eğer bir rejim bu imzaları zorla ortadan kaldırırsa, bizler o imzaların arşiv belgelerini bütün dünyaya gösterebiliriz. İşte bu imzalardan camii, medrese,tekke, türbe, minare vs.ni ortadan kaldırmak mümkün olamamıştır.

Meşhur Hasluch, "*Bektaşî Tetkikleri*" adlı eserinde Bulgaristan'daki Türbelerden Kırcaali'deki Seyyid Ali Sultan Türbesi'ni Hasköy'deki Mustafa Baba Türbesi ve Tekkesini, Istruca (Istrum-nitsa) daki İsmail Baba Türbesi'ni Ruscuk ile Silistre arasındaki Yakub'daki Mustafa Baba Türbesi'ni ve Deliorman'da Razgırad civarında" Hasan Demir Baba Pehlivan" türbesinden sık sık bahsetmektedir (1).

Bizim tebliğimizin esas konusunun

bir bölümünü teşkil eden bu Hasan Demir Baba Pehlivan'ın mezarı ve tekkesi son zamanlara kadar var idi. Zira bu zat 500 sene evvel burada Deliorman'da yaşamış ve bir çok kerametler göstermiştir. XIX. asrın başlarında Tekke, Ruscuk Paşası Pehlivan Baba tarafından onarılmıştır. Bu tekke ve türbe ile ilgili olarak, birçok resim, gravür ve tasvirlerin olduğunu Hasluck, Dodwel (1805), Edward, Kanitz ve Babinger zikretmektedirler.

Babinger, (2) 1931 yılında Demir Baba Tekkesi ile ilgili olarak bir makale ve 8 resim neşretmiştir. Babinger'in bu makalesinde birçok tarihi belgeler bulunmaktadır. Kendisi, bizzat Deliorman'a kadar gitmiştir. Tekke'de bir hayli zaman kalmış, hem sözlü, hem de yazılı belgeleri toplamıştır. Ayrıca oradaki Türbe ile ilgili yerlerinde resimlerini alarak makalesine koymuştur.

Babinger, çalışmalarında Macar ilim adamı Felix Kanitz (1829-1904) in üç ciltlik kitabına (Donau-Bulgarien und der Balkan, 2 Auf.1882) dayalı olarak verdiği bilgilerde bilhassa Tuna bölgesini, geniş bir şekilde tarihi gelişimi açısından anlatmaktadır. Ayrıca Hasan Demir Baba'nın Tekkesi hakkında bilgi vermektedir. O'na göre Felix Kanitz, 1880 yılında gezip gördüğü Demir Baba Tekkesi hakkında sadece açıklamalarda bulunmamıştır. Ayrıca Demir Baba Türbesi'nin planını, resmini çizmiş ve eserine koymuştur. Kanitz'e göre Demir Baba Türbesi; II. Mahmud (1808-1839) zamanında yapılmıştır. Abdülaziz (1861-1876) zamanında sırf bu türbe için özel bir ferman çıkarılmış, yeniden tamir ve ilâveler yapılmıştır. K.J. Jirecek'e göre Demir Hasan Baba Türbesi, Ruscuk Paşası tarafından yaptırılmıştır.

Kanitz ise "Demir Hasan Baba Türbesi'nin 1490 yılında yapılmış olabileceğini söylemektedir.

Babinger diyor ki :

"27.5.1930 tarihinde Kemanlar'ın elinde bulunan Tekke'yi ziyaret ettiğim de Demir Hasan Dede hakkında birşeyler öğrenmek istedim. Araştırmalar sonucunda Demir Hasan Dede'nin Ali

Dede adında bir adamın oğlu olduğunu ve Horasan'da doğduğunu öğrendim". Kuvançiler köyünde Ali Dede'nin Demir Hasan Dede ve Hüseyin Dede adında iki oğlu vardır. Ali Dede'nin Türbesi Palamara ormanındaki fundalıklar arasındadır. Hüseyin Dede Türbesi de Kemanlar dolaylarındadır.

Hasan Dede'nin oğlu yoktu, fakat Hüseyin Dede'nin bir oğlu vardı; adı da Yunus Abdal'dır. Bu isimli Razgrad ve Kemanlar arasında bir de köy adı vardır. Bu köyde mezarı bulunmaktadır.

F.Kranitz'e göre. Hasan Demir Baba, bir süre Kralbunav (Tırnova'nın Yakın bir yeri) da yaşamıştır.

Demir Baba Türbesi'nin dış ve iç durumunu Kranitz bütün detaylarıyla eserinde anlatmaktadır. Türbe, son derece romantik bir yerde bulunmaktadır. Etrafını büyük ağaçlar sarmış ve "Ağaç Denizi" olarak literatüre geçirtmiştir. Türbe duvarlarının dışında bulunan mezar taşlarında Türk-İslâm mezar motifleri yer almaktadır. Mezarlığın gerisinde bulunan kapıda لافتی الاعلى yani "Ali'den başka kahraman yoktur" levhası vardır. Türbe duvarı, yontma yapı taşlarından mürekkeptir. Bunların birkaçı da muhtelif Türk Süsleme motifleriyle mücehhezdir.

Asıl türbeye bir holden girilir. Bu hol sonradan yapılmıştır. Mezar bir sekizgen şeklinde 8 m. yükseklikte ve 6m. eninde. İki köşe arası 3,5 m. yerden yaklaşık şamdan kaplanmış kocaman 3,10 m. uzunluğunda dev bir yapının gövdesi bulunuyor.

Türbenin sağ tarafında adak kurbanlarını kesme yeri vardır. Ziyaretçiler buraya adaklarını koyarlar. Yuvarlak bir delikten mezara bakarlar. Mezar da sadece birkaç kemik görülmektedir. Bu yapılar hakkında kesin tarih söylemek zordur. Bilinen şudur ki, türbenin alt kısmı, üst kısmından daha büyük olması sebebiyle bu yapının, ayrı dö-

(2) Babinger, Franz, Das Bektaschi-Kloster Demir Baba, MSOS (Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen an der Friedrich Wilhelms-Universität zu Berlin) As.XXXIV,1931, s.84-39.

nemlerde yapıldığını göstermektedir. Mezar kubbesinin tepesinde bir hilâl bulunmaktadır. Daha önceleri bu hilâlin içinde haç bulunmakta idi.

İlk dönemlerde, Demir Hasan Baba Türbesi, en çok ziyaret edilen bir ziyaretgâh idi, fakat bugün burası تنها bir yer haline geldiği için ziyaretçileri de azalmıştır.

Her yılın 2 Ağustos'unda bu türbenin etrafında panayır kurulur. Buraya etraftan pek çok kimseler gelir.

Demir Baba Türbesi ciddi şekilde araştırmaya değer bir yerdir. Zira bu civardaki Mumcular Köyü'ndeki mezar taşları arasında yapılan araştırmalar, buranın XIV. asırdan önceleri de Türklerle âit bölgeler olduğunu göstermektedir.

Balkanlar'daki, hususiyle Bulgaristan'daki Türk eserleri oralara asırlarca önce atılan Türk imzalarının birer simgesidir. Aynı zamanda Câmi, Medrese, Tekke ve Türbelerin sayısının çokluğuna da bakılırsa Bulgaristan Türklerinin inanç Yapısında Horasan Anadolu inanç yapısından farklı görülmemektedir.

Netice olarak şunu ifade etmek isteriz ki;

İlk Türk mutasavvıflarından Hoca Ahmet Yesevi'nin Kıpçak Türkleri arasındaki muridlerinden Hüsameddin b. Şerafeddin'in(992/1584-88) yazdığı "*Risâle-i Tevârih-i Bulgâriye*" den elde edilen bilgilere göre; Ahmet Yesevi halifelerinden ve Eski Kazak Şeyhlerinden Biraş b.Abraş Sûfi, Ahmed Yesevi talebelerinden olup Şeyhinin işaretleriyle Bulgar Havalisine gönderilmiştir.

Ayrıca Buri Nehri Boyunda Aday-Çermiş avulundan Eşmehmed Tokmehmedoğlu, Biraş Sufi'nin muridi idi. Bunun da ölümünden sonra Hoca Ahmed Yesevi'nin muridinin muridi Şeyh Hidayetullah, Yarkend'de Cehriye tarikatının başında bulunuyordu.

Bulgar tevâbiinden Terbirdi Çallış avulundan İdris Zu'l-Mehmed oğlu Yarkend'e gelerek 15 sene o şeyhin yanında kaldı. Sûfi Eşmehmed'in vefatından sonra şeyh Hidayetullah, İdris Halifeyi Bulgar havâlisine yolladı.

Kazan'lı Kasım Şeyh İbrahim oğlu, onun halifesi idi. *Ak-İdil Başında* "Bay Cura-Çermiş"nin avulunda Ahmed Yasevi müridlerinden Hoca Emir Kelal'in kabrine tesadüf edilir(3).

İşte, bu kısa izahlar, Ahmet Yesevi'nin Kuzey Türkleri arasındaki yerini ve tesirini açıkça göstermektedir. Böylece Ahmed Yesevi halifelerinden Bulgar Havalisine gönderilen Şeyhler, O bölgelerin Türkleşmesi, İslamlaşması için hizmetlerini esirgememişlerdir.

İşte Demir Hasan Baba'da Horasan doğumlu ve bir görev için Bulgaristan'a gelmiştir.

Demek oluyor ki, Türkistan, Anadolu, Rumeli, Balkanlar ve Avrupa'daki Millî Vatan Mefkûresini, Din birliği sayesinde Coğrafya birliğinde elde etmişlerdir.

Ancak, yalnız bırakıldığı ve ihmal edildiği takdirde Evlâd-ı Fâtihân'ın Avrupa topraklarındaki kurdukları bu zâviye, tekke, türbe, câmi, medrese, köprü, kervansaray vb. İslam-Türk karakterli eserler Bulgaristan misalinde olduğu gibi tarihe gömülmeye mahkumdur.

Bugün bu topraklardaki araştırmaları yapmak maalesef yabancılara nasb olduğu için, bu millî ve dînî kültürü onlardan öğreniyoruz.

Bu coğrafyalardaki hâkim yönetim Hıristiyan veya ateist oldukları için bu eserler zamanla kaybolup gitmeğe mahkumdurlar.

Yabancı ilim adamlarının Türk-İslam eserlerine gösterdiği bu ilgiyi maalesef bizler, değil Avrupa topraklarında, Anadolu topraklarındakilere bile gösteremiyoruz.

Bizzat Atatürk'ün belirttiği gibi Cumhuriyet Türkiye'si ve getirdiği müesseselere olan saygı ve bağlılığımız şüphe götürmez.

Köksüz bir millet yaşayamayacağı için, kendi millî kültürümüzün yakın geçmişini bilmek zorundayız. Ancak bu suretle millî varlığımıza hizmet edebiliriz.

(3) M.F. Köprülü, Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar, Ankara 1981, 4. baskı, s. 44.

Zira vakıf müessesesi, Türk-İslâm medeniyetinin dünya medeniyetine geliştirip sunduğu çok yönlü, fevkalade müesseselerdir. Birçok sosyal problemin çözümünde yardımcı oldukları gibi, millî birliğin tesisinde de yardımcı olmuşlardır. Vakıf müesseselerinin çağımıza ve çağın Türkiye'sine uymadık-

ları söylenemez. Bu günkü Milli Birlik, anlayışımızla medeniyetimizde de vakıfların getirdiği pekçok müsbet espiden yararlanılabilir.

Bu görevin yürütülmesinde Türkologların da mühim hizmetleri olacağı muhakkaktır.